

Sousloví v tezaurech dle normy ČSN 010193

Silvie Kořínková Presová
presova@phil.muni.cz
Kabinet informačních studií a
knihovnictví FF MU

SÉMANTICKÝ versus SYNTAKTICKÝ ROZKLAD

SÉMANTICKÝ:

- *výraz, který vyjadřuje komplexní pojem, je převeden na jednodušší, tzv. definiční prvky, z nichž každý se může vyskytnout i v jiných kombinacích při označování celé řady rozdílných pojmů*
 - **teploměr**
 - teplota + měření + přístroje
 - **běloch**
 - běloba + člověk

Použití této techniky se v tezaurech nedoporučuje

SÉMANTICKÝ versus SYNTAKTICKÝ ROZKLAD

SYNTAKTICKÝ:

- *tato technika se uplatňuje u sousloví, tj. u výrazů, které umožňují morfologickou analýzu na dílčí složky*
- každá dílčí složka takového výrazu může opět sloužit jako svébytná lexikální jednotka

tibetský buddhismus

tibet + buddhismus

ROZLOŽIT NEBO PONECHAT V PŮVODNÍM STAVU?

kritéria pro to, zda

➤ sousloví ponechat beze změny

odstavec 7.2

➤ sousloví rozložit na syntaktické složky

odstavec 7.3

Ale než k tomu přistoupíme...

*... je nutné rozlišit jednotlivé části
sousloví z hlediska jejich rolí a vztahů*

tj... **ZÁKLAD** versus **MODIFIKÁTOR**

SLOŽKY SOUSLOVÍ

základ neboli řídicí člen

- substantivum, které vyjadřuje širší třídu věcí nebo jevů, jejímž členem je lexikální jednotka jako celek

modifikátor

- část sousloví, která odkazuje k určité charakteristice nebo rozlišujícímu znaku
- po připojení k danému základu zužuje jeho významový nebo stylistický odstín a vyjadřuje tak jednu z jeho podtříd

Příklad

v sousloví „vícejazyčný tezaurus“

- je tezaurus ???

- je vícejazyčný ???

, který specifikuje určitou podtřídu
tezaurů ve výrazu vícejazyčný
tezaurus

Sousloví ponechaná beze změny 1

- sousloví je natolik běžné, že jeho rozklad na oddělené prvky by vyvolával nedorozumění
 - operační systémy
 - pořádání informací
- syntaktický rozklad by vedl ke ztrátě významu nebo k jeho nejednoznačnosti
 - library science
 - výživa rostlin

Sousloví ponechaná beze změny 2

- vlastní jména, názvy a lex. jednotky obsahující vlastní jm. nebo název
 - Jednotná informační brána
- lex. jednotky, v nichž modifikátor ztratil svůj původní význam
 - lehký průmysl

Sousloví ponechaná beze změny 3

➤ lex. jednotky, v nichž modifikátor indikuje vnější podobnost s jinou věcí nebo jevem, který nemá k pojmu přímý vztah

lopatkové stroje

➤ lex. jednotky, v nichž modifikátor nelze přeformulovat bez použití zvláštního substantiva, které je ve slovním spojení implicitně přítomno

naftové motory

⇒ tj. motory v nichž palivem je nafta

Sousloví ponechaná beze změny 4

lex. jednotky obsahující

synkategorematická substantiva

(podstatná jména, která sama o sobě nevyjadřují třídu pojmů, k níž odkazují slovní spojení jako celek, ale spíše popírají členství v dané třídě) více viz.

odstavec 7.1.5

umělé květiny, čokoládová vejce

Sousloví rozložená na syntaktické složky 1

základ sousloví poukazuje k vlastnosti nebo části (včetně materiálů), zatímco modifikátor vyjadřuje celek, popř. nositele dané vlastnosti nebo části

lodní motory
nemocniční personál

ALE

Název celku může být modifikován názvem jeho části nebo vlastnosti.

*např. počítačové sítě
kyselé půdy*

Sousloví rozložená na syntaktické složky 2

označení určité tranzitivní činnosti
nemá být modifikováno názvem
objektu, k němuž se vztahuje

barvení textilu

PŘÍKLAD

barvení textilu

- substantivum ve funkci základu

barvení

- vyjadřuje tranzitivní činnost (tj. činnosti vykonávané na věcech; sloveso se pojí s předmětem ve 4. pádě - *lít ocel*)
- a modifikátor

textilu

- pojmenovává objekt, k němuž se činnost vztahuje.
- Lexikální jednotku lze tedy rozložit na samostatná substantiva:

barvení + textil X barvený textil

ALE

název věci nebo materiálu může být modifikován názvem určité činnosti

lisovaný čaj x lisování čaje

mražená zelenina x mražení zeleniny

??? a co pořádání informací

Sousloví rozložená na syntaktické složky 3

označení určité netranzitivní činnosti
nemá být modifikováno
pojmenováním vykonavatele dané
činnosti

stěhování ptáků

PŘÍKLAD

V lexikální jednotce *stěhování ptáků*
substantivum ve funkci základu

stěhování

- vyjadřuje netranzitivní činnost (tj. činnost vyvolaná nebo probíhající uvnitř věcí)

a modifikátor

ptáků

- pojmenovává objekt, k němuž se vztahuje.

Lexikální jednotka se tedy rozloží na substantiva:

stěhování + ptáci

ALE

název určité věci může být modifikován
názvem určité činnosti

např. stěhovaví ptáci